

A visegrádi országok családpolitikája

A tanulmány célja a visegrádi országok családtámogatási gyakorlatainak összehasonlító vizsgálata. Az írás elsőként Magyarország, Lengyelország, Csehország és Szlovákia családpolitikáinak sajátosságaival, fejlődésével, problémáival és jelenkori folyamataival foglalkozik. Ezután négy támogatási kategória, a csecsemőgondozási díj, az anyasági támogatás, a családi pótlék és a gyermekgondozást segítő ellátások összehasonlító vizsgálatára került sor. Ezen támogatási csoportok ugyanis mind a négy országban megtalálhatók, így egymással összevetethetők. A cikknek ugyanakkor nem célja, hogy csupán négy ellátási kategória mentén általános következtetéseket vonjon le a V4-ek családpolitikai folyamataira vonatkozóan. Az elemzéshez szükséges adatokat elsősorban a MISSOC 2016-os adatbázisa szolgáltatta, ezt egészítettük ki a KSH, a SAMIP és az Eurostat adataival. Az írás konklúziója, hogy noha a V4-ekben egymáshoz sokban hasonló, elsősorban konzervatív családpolitikai rezsimeket találhatunk, az egyes transzferek működéséhez kapcsolódó feltételek, célzási módszerek és támogatási értékek az azonosítható hasonlóságok mellett is számos eltérést mutatnak.

Kulcsszavak: családpolitikai rezsimek, jóléti állam, termékenységi minták, családtámogatási rendszer

Bevezetés

Jelen tanulmány célja a visegrádi országok (V4) családpolitikai intézkedéseinek vizsgálata. A cikk bemutatja Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és a Cseh Köztársaság családpolitikai rendszereinek működését és az egyes pénzügyi családtámogatások legfontosabb folyamatait, különös tekintettel a 2010 utáni időszakra. A tanulmányban szereplő adatok forrását elsősorban a MISSOC 2016-os adatbázisa szolgáltatja, amely évről évre megbízhatóan követi az EU-s országok szociális támogatási rendszereinek változásait. A cikk további adatforrásai a V4-ek angolul is elérhető családtámogatási és szociális törvényeinek vizsgálata, valamint a Stockholmi Egyetem SAMIP (*Social Assistance and Minimum Income Protection*) adatbázisa, amely funkciók szerint, több háztartástípus vonatkozásában szolgáltat adatokat a különböző jóléti transzferekről.

Az egyes pénzügyi családtámogatások formáit azok funkciói szerint vizsgáljuk (anyasági támogatások, gyermekgondozást segítő ellátások, családi pótlékok és csecsemőgondozási díjak), nem pedig országonként, a könnyebb összevetethetőség és az egyes ellátások közötti különbségek egyszerűbb átláthatósága érdekében. Természetesen ezeknek a támogatásoknak a neve országonként eltérő lehet, ezért a funkciók szerinti kategorizáció során mindig a magyar elnevezést vettük alapul, ugyancsak a könnyebb azonosíthatóság érdekében. Mivel az írás vállalt célja az egyes ellátások egymással való összehasonlítása, táblázatokkal segítjük a támogatások értékének, a jogosultak körének, az igénybevevők számának és az ellátások feltételrendszerének összevetését.

Családpolitikai rezsimek Kelet- és Közép-Európában

A kelet-közép-európai családpolitikai célú intézkedéscsomagok vizsgálatánál joggal merül fel a kérdés, hogy miért érdemes ezen országok vonatkozásában a nyugat-európai modellektől eltérő jellegű intézkedésekről beszélnünk. Ahogy arra több hazai és nemzetközi szerző is felhívja a figyelmet (Inglot 2008, Haggard és Kaufman 2008, Ferge 2000, Deacon et al. 2012), a poszt-szocialista keleti blokk országai történeti korszakok által determinált módon (pl. az államszocializmus évtizedei alatt), vagy sokszor egyes társadalompolitikai intézkedéscsomagok hatására (pl. a világbanki hitelek feltételeiként) voltak kénytelenek számos esetben családpolitikai ellátásaikat újraszabályozni. Ezek a kényszeredett változtatások pedig nem tették lehetővé egy önálló, átgondolt és folyamatosan fejlődő szociális- és családpolitika kiépítését.

Mind a négy visegrádi országról elmondható, hogy a szociális állam szocialista korszakban tapasztalható általános leépítése (Inglot 2008, Tomka 2015) idején a családpolitikai szolgáltatások és pénzügyi transzferek még nyugat-európai viszonylatban is magas színvonalat képviseltek, különös tekintettel a koragyermekkor elhelyezési feltételek, férőhelybőségére és elérhetőségére, valamint az univerzális családi pótlék jellegű ellátásokra vonatkozóan. A szocialista jóléti politikákat elemző és a hitelezéseket előkészítő világbanki jelentések (Világbank 1992) alapján Magyarország és más kelet-közép-európai országok GDP-jük jelentős, akár 4-5 százalékpontot is megközelítő hányadát fordították család- és gyermekjóléti célú kiadásokra a rendszerváltást megelőzően. A kivételt talán Lengyelország képezte, ahol az állam által megoldott koragyermekkor

bölcsődei és óvodai elhelyezés nem terjedt el a szomszédos országokhoz hasonló módon (Szikra és Szelewa 2010).

A közvetlenül a rendszerváltást követő lengyel, magyar és cseh szlovák családpolitikai célú állami kiadásokat vizsgálva felrűnő, hogy az összes jóléti terület között (beleértve a segélyezést, az idősellátást és a fogyatékkal élők ellátását is) éppen a családokra fordított állami költségek szenvedték el a legjelentősebb költségvetési megszorításokat. Mindez a gyakorlatban az adott területen bekövetkező jelentős restriktív intézkedéseket jelentette, amilyen a magyarországi óvodai és bölcsődei férőhelyszám radikális csökkenése is volt, amikor a koragyermekkor elhelyezések férőhelyszáma néhány év alatt közel felére csökkentek (KSH 2012). A családpolitikai ellátásokra fordított költségek drasztikus visszaszorítása központi célként szerepelt a Világbank és az IMF segélyezéssel kapcsolatos ország tanulmányaiban és a hitelszerződésekhez kapcsolódó konkrét dokumentumokban is felbukkantak (Világbank 1992, 1995, 1998).

A Világbank (1992) neoliberais politikai irányultságú érvelése szerint a magas összegeket felemésztő koragyermekkor szolgáltatások nem biztosítják a felhasználók választásának szabadságát és korlátozzák a piaci szereplők megjelenését, a pénzbeli családpolitikai támogatások pedig pazarlóak, hiszen azokból – a jövedelmi szegények mellett – a közép és felső jövedelmi csoportok is részesülhetnek (pl. GYES, családi pótlék). A Világbank javaslata szerint ezért a pénzbeli ellátásokat jövedelemteszteltté kell tenni, oly módon, hogy csak a szegénységben élők részesülhessenek azokból. Ennek leképződése volt tulajdonképpen a „Bokros csomag” néven ismertté vált jóléti megszorító intézkedés, amely – egyéb beavartkozások mellett – a korábban univerzális családi pótlékot jövedelmi feltételekhez kötötte 1995-ben. Későbbi vizsgálatok alapján az intézkedés nem váltotta be a várt költségsökkentést, sőt a családi pótlék adminisztrációs költségeit jelentősen növelte (Ferge 2000). A koragyermekkor szolgáltatások esetén a Világbank a piaci résztvevők által fenntartott férőhelyek számának növelését és az állami férőhelyek tudatos csökkentését támogatta a régióban. A hazai eredményekből látható, hogy még az állam által fenntartott bölcsődei és óvodai férőhelyek száma valóban jelentősen csökkent, a várt piaci bővülés nem következett be. Ráadásul a legrosszabb szociális helyzetű rétegek gyermekeit érintették leginkább az óvoda- és bölcsődebezárások, az alacsonyjövedelmű családokból érkező kisgyermekek bekerülési esélyei csökkentek leginkább (Kerteszi és Kézdi 2012).

Esping-Andersen (1990) jóléti állam-kategorizációja során a nyugat-európai és észak-amerikai jóléti államokat három csoportba sorolta az általuk működtetett jóléti rendszerek mentén, megkülönböztetve a szociáldemokrata, a liberális és a konzervatív jóléti államokat, utalva a

jóléti struktúrákat formáló domináns politikai ideológiákra. Kevésbé ismert ugyanakkor, hogy a szerző ezen osztályozás során az adott modellben élő, férfi kenyérkereső modellt folytató munkáscsaládok számára elérhető szociális és családpolitikai támogatásokat vette figyelembe. Pontosabban azt, hogy mely ellátásokra számíthat egy család és milyen életszínvonalat képes fenntartani magának abban az esetben, ha a fő kenyérkereső elveszíti munkáját (dekommodifikációs hatás). Sajnos Esping-Andersen ezen jóléti állam tipológiája során nem vette figyelembe a kelet-közép európai országok szociális és családpolitikáit (ugyancsak kihagyta az ázsiai és latin-amerikai országokat is). Később ugyanakkor fontos kísérletek születtek a kelet és közép európai országok szociálpolitikáinak körülírására és/vagy besorolására valamelyik korábbi, Esping-Andersen által említett kategória nyomán.

Inglot (2008) és a Haggard – Kaufmann (2008) szerzőpáros a kelet-európai jóléti rezsimekkel foglalkozó munkáikban a volt szocialista blokk társadalompolitikáját egyttelműen a konzervatív irányhoz sorolják. Különösen Inglot hívja fel ugyanakkor a figyelmet arra, hogy ez a konzervatív irány nem feleltethető meg a 21. századi modern konzervatív jóléti politikákat működtető államok jóléti konzervativizmusának. A konzervatív vonásokat Inglot sokkal inkább a második világháború előtti jóléti struktúrák újraéledésével azonosítja (pl. a társadalombiztosítási rendszer újraépítése). Ezt a véleményt képviseli Szikra (2009) is, aki az 1930-as évek végére és az 1940-es évek elejére jellemző állami munkaügyi, valamint család- és lakáspolitikai intézkedések feléledését véli felfedezni a rendszerváltás utáni magyar szociálpolitikában. Ferge (2006:59) „paleo-konzervatív” iránynak nevezi a kelet-európai országok jóléti modelljeit, mely terminussal arra utal, hogy a második világháború előtti évek szociálpolitikájára sokkal jobban hasonlít Magyarország jelenlegi szociálpolitikai irányvonala, mint a modern konzervatív jóléti államokra. Tomka (2015) hibrid jóléti államoknak nevezi a jelenlegi kelet-európai szociális jóléti politikákat, szerinte ugyanis a rendszerváltást követő számos kormányzati jóléti intézkedéscsomag egyaránt képviselt liberális (világbanki nyomás), szociáldemokrata (szocialista örökség) és konzervatív (múltbeli szociális politikák újjáéledése) irányokat. Fentiekben már tettünk említést a neoliberais és a konzervatív irányokat magyarázó történeti tényezőkről, a szocialista/szociáldemokrata modell megjelenésének magyarázatára azonban eddig nem került sor.

Az államszocializmus korabeli kelet-közép-európai országok kétségtelenül kiépítették a nyugat európaiakhoz hasonló jóléti intézményeket, sőt bizonyos területeken még túl is szántyalták azokat az ellátások minőségét, megfizethetőségét és hozzáférhetőségét tekintve. Ilyen természetbeli és pénzbeli jóléti szolgáltatások voltak például a csa-

ládpolitikák területén működő fejlett koragyermekkorai intézmények (óvodák és bölcsődék), valamint a viszonylag bőkezű pénzbeli gyermeknevelési támogatások rendszere. Kornai (2012) a szocialista blokk szociális politikáit ezért koraszülött jóléti államoknak nevezi, utalva a tényre, hogy a jólét alapvető intézményei (a segélyezési rendszer kivételével) elérhetőek voltak ezekben az országokban is, noha az esetek többségében színvonalukat tekintve elmaradtak a nyugat-európai országok hasonló szolgáltatásaitól. A fentiekben számos teóriát említettünk a kelet-közép-európai országok jóléti struktúráinak meghatározására vonatkozóan. Ezen elméletek és osztályozási kísérletek nagy része egyetért abban, hogy a volt szocialista blokk országai a rendszerváltást követően – számos más hatás ellenére is – alapvetően konzervatív irányba indultak el szociálpolitikáikban, amely jelenség a térségben bekövetkező (Szlovákia kivételével) markáns konzervatív politikai fordulatot követően még inkább megerősödött.

Leitner (2003) családpolitikai rezsimeket részletező írásában három féle családpolitikai irányt definiált a fejlett világ országaiban aszerint, hogy az állam mennyire vesz részt a gyermekneveléssel járó terhek kompenzálásában. Az egyik ilyen irány az implicit családiasság (*implicit familialism*), ahol az állam egy az egyben a családokra hárítja a szociális gondoskodás terheit. Itt nemcsak a gyermekek ellátásáról van szó, hanem az idős háztartástagok gondozásáról, vagy a fogyatékkal élő és/vagy beteg családtagok ápolásáról is. Az implicit családpolitikákban tehát az ápoláshoz és gondozáshoz kapcsolódó terhek a család vállát nyomják, még akkor is ha az állam pénzbeli támogatást nyújt ezen terhek kompenzálásához. Szikra és Szelewa (2010:107) szerint a lengyel családpolitikai határozottan ezt az irányt képviseli, ugyanis Lengyelország a rendszerváltást követően meglehetősen alacsony pénzbeli támogatásokat nyújtott a családoknak, elsősorban a legszegényebb rétegekre koncentrálva, továbbá az állam által biztosított koragyermekkorai elhelyezési lehetőségek is szinte teljesen hiányoztak az országban. Jelen írás későbbi fejezeteiből kiderül, hogy a 2016-ban bevezetett „Család 500+” program mennyire megváltoztatta a lengyel családpolitika súlypontjait.

Leitner második kategóriája az explicit családiasság (*explicit familialism*), amely során az állam kötelezően átvállal minden gyermekgondozáshoz kapcsolódó terhet a családoktól. Ilyen családpolitikákat képviselnek például a fejlett szociális politikákat működtető skandináv országok, ahol nagy, ingyenes és kiváló minőségű szolgáltatások állnak rendelkezésre a kisgyermekes szülőknek. A modell nagy előnye, hogy bizonyítottan képes integrálni a leginkább hátrányos helyzetű társadalmi csoportok gyermekeit is (Esping-Andersen 2006), hátránya viszont, hogy csökkenti a közép- és felső társadalmi rétegek választási

lehetőségét a koragyermekkorai elhelyezésekre vonatkozóan, egyben meglehetősen drága egy ilyen rendszer fenntartása. Leitner harmadik családpolitikai modellje az opcionális családiasság (*optional familialism*), amelyben a szülők – elsősorban az anyák – maguk dönthetik el, hogy az állam által biztosított intézményeket, vagy saját választásuk alapján választott (pl. a piacról megvásárolt) szolgáltatásokat vesznek igénybe. A modell nagy előnye, hogy az anyák akkor is pénzbeli támogatásban részesülnek, ha otthon maradnak gyermekeikkel, ha pedig az állami szolgáltatásokat választják, akkor ingyenes és viszonylag magas színvonalú intézményekkel találkozhatnak. Szikra és Szelewa (2010:107) Magyarországot leginkább az opcionális családpolitikát fenntartó országok közé sorolta, mivel a nők választási szabadsága meglehetősen nagy annak tekintetében, hogy gyermekükkel otthon maradjanak, vagy visszatérjenek a munkaerőpiacra.

Munkavállalási és termékenységi mutatók

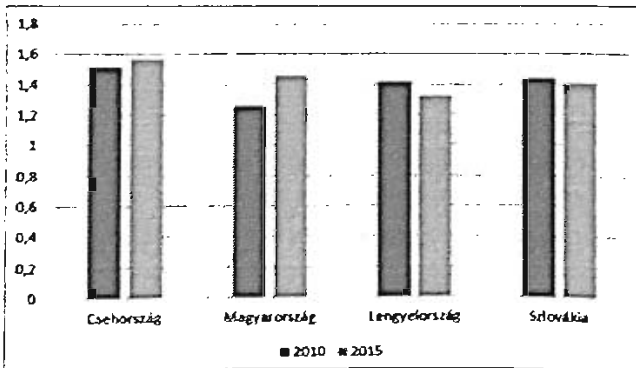
Egy ország családpolitikájának fejlettségét és eredményességét általában két statisztikai mutató, a nők munkavállalási aránya és termékenységi rátája mentén szokták értékelni. Ezek az indikátorok arra mutatnak rá, hogy (1) a nők mennyire képesek a gyermekvállalást követően visszatérni az elsődleges munkaerőpiacra, (2) mennyi gyermeknek adnak életet termékenységi életciklusuk során. Kormányzati politikák oldaláról pedig arra következtethetünk, hogy mennyire sikeres a nők munkaerőpiaci integrációja (pl. megoldott-e a kisgyermek napközbeni elhelyezése, és/vagy létezik-e egy olyan családtámogatási program, hogy a nők anyagilag is motiváltak legyenek a visszatérésben) és sikerül-e olyan társadalmi és társadalompolitikai körülményeket teremteni, amely gyermekvállalásra ösztönzi a családokat. Természetesen erős túlzás lenne csupán e két mutató alapján minősíteni a családpolitikai rezsimek teljesítményét, hiszen számos egyéb tényező befolyásolhatja mind a termékenységi rátát, mind pedig a munkavállalási mutatókat. A Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézet kutatása (Temesváry 2012) alapján például mind a termékenység, mind a párkapcsolatok létrejötte szempontjából jóval nagyobb fontossággal bírnak az érzelmi tényezők (különösen a megfelelő párkapcsolat kialakításának nehézségei), mint az állami programok és intézkedések jelenléte.

Az Eurostat (2017a) adatszolgáltatása során is használt termékenységi ráta azt mutatja meg, hogy egy nő élete során átlagosan hány gyermeket hoz világra. A kelet-közép-európai országok termékenységi rátája sajnos jelentősen elmarad a legtöbb nyugat-európai és észak-európai ország hasonló mutatóitól. Ugyanakkor még a legmagasabb termékenységi rátával bíró európai uniós országok

(Írország, Franciaország és az Egyesült Királyság) sem rendelkeznek a népesség számának fenntartásához szükséges 2,1-es termékenységi rátával. Az, hogy ezeknek (különösen az Egyesült Királyság és Franciaország esetén) az országoknak és más nyugat-európai országoknak a lakosságszáma mégsem fogy, az a jelentős beáramló migrációnak köszönhető. Különösen igaz ez például Németországra, amely termékenységi rátája a kelet- és közép-európai országokéhoz hasonlóan alacsony, népességszáma mégis folyamatosan növekszik.

A visegrádi országok vonatkozásában a termékenységi ráta nem éri el az EU 28 átlagát (1,58) 2015-ben. Legmagasabb termékenységi mutatóval a Cseh Köztársaság rendelkezett a V4-ek közül mind 2010-ben, mind 2015-ben. A leginkább látványos javulást Magyarország érte el az említett 5 éves periódusban, európai vonatkozásban is viszonylag jelentős, 0,2 százalékpontos termékenységi ráta növekedést mutatva. Szlovákiában és Lengyelországban a termékenységi ráták tovább csökkentek 2010 és 2015 között alulról érintve a rendkívül alacsony 1,4-es értéket. A visszaesés különösen Lengyelország esetén szembetűnő, ahol a V4-ek (és az egész EU) legalacsonyabb termékenységiével találkozhatunk.

1. ábra: Termékenységi ráta a visegrádi országokban

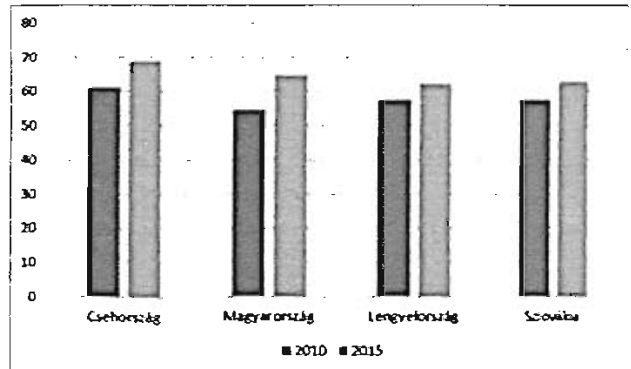
Forrás: Eurostat 2017a.

A nők foglalkoztatási mutatóiról elmondható, hogy a 2010 előtti időszakhoz képest minden visegrádi országban jelentős javulást figyelhetünk meg. Természetesen a V4-ek mutatói még így is távol vannak a skandináv országok 80 százalék körüli értéket mutató női foglalkoztatási arányszámaitól, azonban az EU átlaghoz képest (65,3%) egyáltalán nem, vagy már csak kismértékű elmaradást tapasztalhatunk. Az örvendetes foglalkoztatási fordulatnak természetesen a nők foglalkoztatását támogató családpolitikák mellett számos egyéb oka is létezik. Ezek közül talán legfontosabb a gazdaság teljesítőképességének nyugat-európai országokhoz képest is számottevő növekedése a 2008-as világgazdasági válságot követően, amely erős felszívó hatást gyakorol a munkaerőpiacra. Másik fontos

tényező pedig a tömeges kivándorlás a nyugat-európai országok irányába, amely törvényszerűen az otthon maradtak foglalkozási pozícióit javítja.

A V4-ek női foglalkoztatási rátáit tekintve Csehország és Magyarország rendelkezik a legmagasabb értékekkel. Különösen figyelemre méltó a nők foglalkoztatásának magyarországi javulása, hiszen hat év alatt 10 százalékponttal növekedett hazánkban ez a mutató. Lengyelországban és Szlovákiában is megfigyelhetünk kisebb pozitív változásokat az elmúlt időszakra vonatkozóan. (Eurostat 2017b)

2. ábra: A nők foglalkoztatási rátája a visegrádi országokban (%)

Forrás: Eurostat 2017b.

Családpolitikai transzferek a visegrádi országokban

A kormányzati családpolitikai intézkedéscsomagoknak számos formája létezhet, amelyeknek a pénzbeli családtagtámogatások csak egyetlen (habár talán a legfontosabb) szegmensét jelentik. A családpolitikák főbb irányaihoz tartozó beavatkozások hat intézkedéscsomag mentén csoportosíthatók: a szülői szabadság szabályozása, a családbarát vállalati gyakorlatok működése, a családoknak biztosított adókedvezmények rendszere, az univerzális és szelektív családtagtámogatások, a koragyermekkorai szolgáltatások, valamint az egyéb célzott kormányzati intervenciós programok (Surányi et al. 2010).

A családpolitikai transzferek tehát azokat az univerzális, vagy valamilyen feltételhez kötött pénzbeli ellátásokat jelentik, amelyeket a szülők (többnyire az anya) kapnak gyermekeik jogán. Jelen írás elsősorban azon családtagtámogatás-típusokkal foglalkozik, amelyek mind a négy visegrádi országban megtalálhatók, így azok jellemzői és folyamatai egymással összevethetők. Ilyen ellátások a családi pótlék, a csecsemőgondozási díj, az anyasági támogatás, valamint a gyermekgondozást segítő ellátás. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a családtagtámogatások és más háztartástagok száma alapján megállapított szociális ellátások (segélyek, lakhatási támogatások) között gyakorta nagyon

csekély fogalmi különbségek húzódnak. Például a cseh lakhatási támogatás rendszere érzékeny a gyermekek számára, azok életkorára, a települési jellemzőkre és még számos más tényezőre. A lakhatási támogatás Csehországban tehát egy igen jelentős, gyermekes családoknak is folyósított szociális transzfer, amely mégsem minősül családátogatásnak, hiszen a család azt nem a gyermekek jogán kapja, a gyermekek csupán, mint egy kiemelt súlyozással bíró fogyasztási egység bukkannak fel a támogatás számításánál. Hasonló a helyzet a magyarországi aktív korúak ellátásán belül a foglalkoztatás helyettesítő támogatás és az egészségkárosodási és gyermekfelügyeleti támogatás között. Utóbbi (egyéb feltételek mellett) abban az esetben kaphatják a gyermekes családok, ha 14 év alatti gyermekük felügyeletét másképpen nem tudják megoldani, vagy a kiskorú valamilyen gyermekgondozási ellátásban részesül. Ez a segélytípusú ellátás jelentős jövedelemtöbbletet eredményezhet a szegénységben élő gyermekes családok esetén a gyermektelen segélyezetttekhez képest, mégsem számít klasszikus értelemben családátogatásnak, hiszen a cél ebben az esetben az anyagi szükségletek kielégítése és a szegénység enyhítése szociálpolitikai eszközökön keresztül. Ezen segély típusú ellátások szabályozása is jellemzően elkülönülten, a szociális és nem a családátogatásokról szóló törvényekben történik.

Családi pótlék típusú ellátások

A visegrádi országok családpolitikáinak egyik legfontosabb ellátás-típusa az univerzális, vagy jövedelemtesztelt családi pótlékok rendszere, amely a gyermekekkel rendelkező családok széles köre számára biztosít támogatást a gyermekneveléssel járó terhek kompenzálása érdekében.

Lengyelországban a családi pótlék (*Zasilek rodzinny*) egy gyermekes családok számára nyújtott közvetlen pénzügyi ellátás, amelyet a családok speciális szükségleteinek megfelelő egyéb céltámogatásokkal (*Dodatki*) egészíthetnek ki. A családi pótlék kifizetésére a gyermek 18 éves koráig kerül sor, ha nappali tagozaton tovább tanul, akkor a folyósítási idő 21 éves korig meghosszabbítható. Fogyatékkal élő, vagy felsőoktatásban tanuló fiatalok még tovább, 24 éves korukig kaphatnak családi pótlékokat. Az ellátás összege korcsoportonként különbözik. Az öt éves kor alatti kisgyermek után 95 zlotyi (21 Euró) összegű támogatás jár, egy 5 és 18 év közötti gyermek után pedig 118 zlotyi (26 Euró) összegű családi pótlékokat kaphat a család. A 19-24 év közötti fiatalok még magasabb ellátásban (129 zlotyi/28,67 euró) részesülnek. A lengyel családi pótlék egy jövedelemtesztelt ellátás, elsősorban az

alacsony és közepesen alacsony jövedelmi rétegekre koncentrálva a támogatást. A folyósítás feltétele, hogy a családban az egy főre eső jövedelem nem lehet több 754 zlotyinál (175 euró), fogyatékkal élő gyermeket nevelők esetén pedig ez a küszöb 844 zlotyi.² A lengyel kormány 2016 januárjától kiterjesztette az igénybe vevők körét a magasabb jövedelmű csoportokra is „Zloryit zlotyiert” programjában. Ennek lényege, hogy az a háztartás is igénybe tudja venni az ellátást, amelynek jövedelme kevéssel meghaladja a jogosultsági küszöböt, azonban ebben az esetben a támogatásból levonják azt az összeget, amely a jogosultsági küszöb és a család tényleges jövedelme között található. További feltétel, hogy ez a különbség legalább 20 zlotyival (4,72 euró) magasabb legyen, mint a segélyezési küszöb (MISSOC 2016). A lengyel családpolitika fontos új eleme az ugyancsak családi pótléknak tekinthető Család 500+ (*Rodzina 500+*) program, amely minden legalább két, vagy több gyermeket nevelő család számára elérhető. Továbbá az ellátást az egy gyermekes jövedelmileg szegény háztartások is megkaphatják, ha az egy főre eső jövedelem nem éri el a 800 zlotyit (182 euró). A támogatás összege jelentős, 500 zlotyi (114 euró) értékű. A Család 500+ támogatást a gyermek 18 éves koráig folyósítják, a finanszírozás és utalás az önkormányzatok feladata, amelyek természetben is nyújthatják azt. A Család 500+ kiadásai igen magasak, 2016-ban 5 milliárd eurót tettek ki és összesen 3,7 millió támogatotthoz jutottak el (Sowa 2016:2). A lengyel kormány az intézkedés bevezetését demográfiai okokkal magyarázta, reményeik szerint ezzel az anyagi ösztönzővel sikerül hatékonyan támogatni a tervezett gyermekek megszületését.

Csehországban a családi pótlék (*Přidavek na dítě*) szintén egy jövedelemtesztelt támogatás, amely az iskolakötelezettség végéig, a gyermek 15 éves koráig jár a szülőknek. Ha a gyerek nappali tagozaton továbbtanul, esetleg fogyatékkal él, vagy súlyosan beteg, a folyósítási időszak 26 éves korig meghosszabbítható. A jogosultság feltétele, hogy a család jövedelme ne érje el a családi jövedelmi minimum két és félszeresét. A családi jövedelmi minimum (*Zivotni minimum*) egy fogyasztói kosár, amely függ a gyermekek számától, korától és attól, hogy milyen típusú iskolába járnak. A fogyasztói kosár összege például egy két szülő-két gyermek összetételű családban, ahol a gyermekek 6 és 16 év közöttiek 10 250 cseh korona (380 euró), egy hat évnél fiatalabb gyermeket egyedül nevelő anya esetén pedig 4 880 cseh korona (181 euró). A családi pótlék összege a lengyel ellátáshoz hasonlóan a cseh modellben is a gyermek kora szerint változik: 6 év alatt 500 korona (19 euró), 6 és 15 éves kor között 610 korona (23 euró), 15 és 26 év közötti fiatalok esetén pedig 700 korona (27 euró)

¹ <http://www.mpips.gov.pl/aktualnosci-wszystkie/art,5538,7217,wyzsze-swiadczenia-rodzinne-i-progi-dochodowe.html?serwis=1> (letöltés 2017. 09. 11.)

² 1 PLN = 0,22 euró (2017. 09. 05.)

gyermekenként. A családi pótlékot a gyermek 18 éves koráig a szülő, utána közvetlenül a fiatal kapja.

Szlovákiában a családi pótlék (*Prídatok na dieta*) egy összegű, minden gyermekes család számára elérhető támogatási forma, amelynek értéke 23,5 euró. Azok a munkanélküli szülők, akik részt vesznek a kormányzati álláskeresési és munkaerőpiaci tapasztalatszerzést elősegítő programokon (képzések, közmunka, tanácsadás) ennél jóval magasabb ellátásban részesülhetnek (54 eurót kapnak az első és 42-t minden további gyermek után). Abban az esetben, ha a gyermekeket a nagyszülők nevelik, további 11 eurós kiegészítést kapnak minden gyermek után. A családi pótlék alap esetben a gyermek 16 éves koráig, vagyis az iskolakötelezettség végéig jár, azonban 25 éves koráig meghosszabbítható, ha nappali tagozaton továbbtanul. Beteg és fogyatékkal élő gyermeket gondozó családok a támogatást a gyermek 18 éves koráig vehetik igénybe.³ A szlovák családi pótlék további érdekessége, hogy a magyar támogatáshoz hasonlóan iskoláztatási feltételhez kötötték annak kifizetését. Hatásvizsgálatok alapján az iskoláztatási mutatókat (óralátogatások és hiányzások száma) nem sikerült ezzel az intézkedéssel számottevően javítani, viszont a szegény és roma lakosságot az elmaradott falusi iskolahálózat elérhetetlensége miatt jelentős hátrányok érték (Friedman et al. 2009).

A hazai családi pótlék egy univerzális ellátás, amelyre minden gyermeket nevelő háztartás alanyi jogon jogosult. A támogatás két részből áll a 6 év alattiaknak nyújtott nevelési ellátásból, valamint a 6 és 16 éves kor között folyósított iskoláztatási támogatásból. Ha a gyermek nappali tagozaton továbbtanul a családi pótlék 20 éves koráig, ha sajátos nevelési igényű, 23 éves koráig adható. A támogatás összege függ a gyermekek számától, a szülő családi állapotától és a gyermek egészségi állapotától. Alapesetben a családi pótlék összege egy gyermek esetén 12 000 forint (egyedülálló szülő esetén 13 700 forint), két gyermek után 13 300 forint (14 800 forint), három vagy több gyermek után pedig 16 000 forint (17 000 forint). Ha a gyermek tartósan beteg, vagy súlyos fogyatékkal él 23 300 forint

havi ellátásban részesül családja (25 900 forintban az egyedülálló szülő). A hazai családi pótlék kifizetése iskoláztatási és óvodáztatási feltételhez kötött. Egy éven belül a gyermek nem hiányozhat többet 50 igazolatlan óránál, elérő esetben a családi pótlékot 3 hónapra felfüggesztik. Óvodáztatás esetén a gyermek nem hiányozhat többet 20 óvodai napnál. A családi pótlék feltételekhez kötésének megítélése meglehetősen ellentmondásos. Még az 1998 és 2002 közötti időszak esetén hatásvizsgálatok arról számolnak be, hogy az intézkedés nem hozott számottevő eredményt (Friedman et al. 2009), addig a 2010 utáni hatásvizsgálatok azt mutatják, hogy a szankciónak vannak pozitív eredményei, elsősorban az iskolakerülés által leginkább érintett szakmunkás tanulók körében (Lantai 2011). Mivel a családi pótlék univerzális ellátás, az igénybevevők száma igen jelentős (a jogosultak 99 százaléka), amely 1,8 millió gyermeket és 1,1 millió családot jelent országosan (KSH 2015).

A családi pótlék-jellegű ellátásokat összehasonlítva elmondható, hogy Csehország és Lengyelország jövedelemteszthez köti ezen transzferek kifizetését, így az csak az alacsonyjövedelmű rétegek számára elérhető. Magyarországon és Szlovákiában ugyan univerzális, tehát minden gyermekes család számára elérhető a támogatás, azonban ezek az országok iskoláztatási feltételhez kötik a családi pótlékok kifizetését. Mivel az elsődlegesen támogatott 16 év alatti célcsoportra egyébként is vonatkozik az általános iskoláztatási kötelezettség mindkét országban, az igénybevevők száma lényegében a feltételek hatására sem változik. Mind a négy országban a tankötelezettség fennállásáig folyósítják a családi pótlékot, kivéve, ha a gyermek tovább tanul, esetleg beteg, vagy fogyatékkal él, amely esetben a támogatás tovább adható. A családi pótlék összege Magyarországon lényegesen magasabb, majdnem kétszer akkora, mint a másik három V4 országban. Az igénybe vevők számának vizsgálatakor látszik, hogy Szlovákiában és Magyarországon, ahol univerzális a támogatás, a jogosultak közel 100 százaléka részesül is belőle. Ezzel szemben a szelektív családi pótlékot működtető Lengyel-

1. táblázat: A családi pótlék adatai országonként

Ország	Jogosultság	Iskoláztatási feltétel	Korhatár (min./max.)	Alapösszeg gyermekenként	Támogatottak száma (fő)
Csehország	jövedelemteszt	nincs	15 és 26 év	23 euró	424 049
Magyarország	univerzális	van	16 és 23 év	45 euró	1 796 700
Lengyelország	jövedelemteszt	nincs	18 és 24 év	25 euró	2 035 440
Szlovákia	univerzális	van	16 és 25 év	24 euró	1 093 191

Forrás: MISSOC 2016, KSH 2016, Eurostat 2016.

³ <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/podpora-rodinam-detmi/penazna-pomoc/pridavok-dieta/> (letöltés: 2017. 01. 03.)

országban a kor szerinti célcsoport harmada, Csehországban pedig negyede részesül családi pótlékban.

Csecsemőgondozási díj jellegű ellátások

A csecsemőgondozási jellegű ellátások lényege, hogy a korábban társadalombiztosítási járulékot fizető anyák valamilyen formában támogatásban részesüljenek közvetlenül a gyermek megszületését követő néhány hónapos időszakra. A támogatás lejártát követően az anyák eldönthetik, hogy visszamennek a munkaerőpiacra és valamilyen koragyermekkori elhelyezést vesznek igénybe, vagy további családtámogatások igénybe vétele mellett inkább otthon maradnak gyermekükkel.

Lengyelországban a csecsemőgondozási ellátás (*Zasilek macierzynski*) a szülést követő 20 hétben vehető igénybe az anya, vagy ritkább esetben az apa számára. Ha a háztartásban élnek korábban született gyermekek, akkor a támogatási időszak is fokozatosan növekszik, de nem lehet több 37 hétnél (ehhez már 5 gyermek kell). Az ellátást a 14. héttől opcionálisan az apák is igénybe vehetik, ez azonban nem kötelező. A transzfer összege a korábbi, 12 havi átlagkereset 100 százaléka. Viszonylag új eleme a rendszernek, hogy a 2013 után született gyermekek után az első 6 hétre kiegészítő támogatást folyósítanak, amelynek összege megegyezik az alaptámogatásával és általában egy összegben fizetik ki az anyának. A támogatás adó és járulékköteles, maximális összege megközelítőleg 3000 zlotyi (773 euró).⁴

A Cseh Köztársaságban a csecsemők és kisgyermekek gondozására fordított pénzbeli támogatás ugyancsak társadalombiztosítási jogviszonyhoz kötött a folyósítási időszak pedig egyaránt kiterjed a gyermek születését megelőző és az azt követő időszakokra. A jogosultság feltétele, hogy az anya a szülést megelőzően két évben legalább 270 napot legyen foglalkoztatva, egyéni vállalkozó esetén 180 napot, és fizessen egészségbiztosítási járulékot. A támogatás összege a korábbi átlagbér 70 százaléka. A 28 hetes támogatási időszakból hat hetet a szülés előtt, 22 hetet pedig a szülést követően lehet igénybe venni. Abban az esetben, ha ikrek születtek 37 hét csecsemőgondozási díj jár, amelyből 31-et kell kivenni a szülés után és legfeljebb a gyermekek 8 hónapos koráig jár (MISSOC 2016). Érdekes eleme a rendszernek, hogy ha a terhes kismamát, vagy a szülés után közvetlenül visszatérő nőt munkáltatója más pozícióba helyezi állapota miatt (pl. fizikai munka helyett adminisztrációs tevékenységet kell végeznie) és ott emiatt kevesebbet keres, akkor az anya kiegészítő támogatásban részesülhet legfeljebb a gyermek 9 hónapos koráig. A kiegészítő támogatás mértéke a korábbi és a jelenlegi bér közötti különbség 30-100 százaléka. Minél nagyobb a

bérkülönbség, annál kisebb ez az állami kompenzáció. Ha a különbség nem több mint 825 cseh korona (30 euró), a kiegészítés 100 százalékos, ezt követően pedig fokozatosan egyre kevesebb (MISSOC 2016).

A szlovák csecsemőgondozási díj (*Materské*) feltétele a cseh rendszerhez hasonlóan, hogy az igénybe vevő szülő a gyermek születését megelőző 2 évben legalább 270 nap munkaviszonnyal rendelkezzen és fizessen egészségbiztosítási járulékot. A támogatás kifizetése a szülést megelőző 6-8 héttel kezdődik és legfeljebb 34 hétig tart. Ez az időtartam 37 hét egyedülálló szülők és 43 hét ikerszülés esetén. A támogatás nem adható tovább a gyermek 8 hónapos koránál. Ha a gyermek esetleg meghal, a támogatást 14 hétig akkor is fizetik, ha pedig a gyermekről nem az anya, hanem más hozzátartozó gondoskodik, a folyósítási periódus 28 hét. A támogatás összege a korábbi 12 havi nettó átlagbér 70 százaléka, de nem lehet több az átlagbér másfélszeresénél (1038 euró).⁵ A cseh rendszerhez hasonlóan Szlovákiában is kaphatnak az anyák kiegészítést (*Vyrovňavacia dávka*) a csecsemőgondozási díj mellé abban az esetben, ha munkáltatójuk más munkakörbe helyezi őket, ahol kevesebb bért keresnek. A kiegészítés legfeljebb a gyermek 9 hónapos koráig folyósítható és rendszerint a bérkülönbség 55 százaléka, de nem lehet több, mint az átlagbér 55 százaléka (381 euró). (MISSOC 2016)

A magyar csecsemőgondozási díj egy 24 héten át folyósítható, biztosítási jogviszonyhoz kötött ellátás. Összege a korábbi kereset 70 százaléka, amelyet a munkában töltött utolsó 180 nap átlagából számolnak ki. Az ellátásnak nincs jövedelmi korlátja, azonban személyi jövedelemadót, valamint nyugdíj és egészségbiztosítási járulékot kell fizetni utána. A támogatás folyósításának legkorábbi időpontja a szülést megelőző 4. hét, legkésőbbi időpontra pedig a gyermek megszületése. A támogatás nem adható tovább a gyermek 168 napos koránál. A csecsemőgondozási díj kifizetésekről még nincsenek pontos adataink, de jogelődjét a terhességi és gyermekágyi segélyt 24 753 gyermek után fizették meg 2014-ben (KSH 2015).

2. táblázat: A csecsemőgondozási díj adatai országonként

Ország	Szükséges biztosítási időszak (év/nap)	Folyósítás ideje	Támogatás értéke a nettó bér százalékában
Csehország	2 év 270 nap	28 hét	70
Magyarország	2 év 365 nap	24 hét	70
Lengyelország	2 év 365 nap	20 hét	100
Szlovákia	2 év 270 nap	34 hét	70

Forrás: MISSOC 2016, KSH 2016, Eurostat 2016.

⁴ http://www.edziecko.pl/ciaza_i_porod/7,79331,19254275,zasilek-macierzynski-2016-ndash-komu-ile-i-jak-dlugo.html (letöltés: 2017. 09. 03.)

⁵ <http://www.tradingeconomics.com/slovakia/wages> (letöltés: 2017. 09. 20.)

A csecsemőgondozási díj kifizetése minden visegrádi országban társadalombiztosítási jogviszonyhoz kötött, Magyarországon és Lengyelországban egy év szükséges, Csehországban és Szlovákiában ennél valamennyivel kevesebb munkaviszony is elegendő a támogatás igénybe vételéhez. A folyósítás ideje országonként eltérő, leghosszabb ideig Szlovákiában (34 hét), legrövidebb ideig Lengyelországban (20 hét) lehet csecsemőgondozási díjat igénybe venni. A támogatás összege Lengyelország kivételével (ahol 100 százalék) a korábbi átlagkereset 70 százaléka.

Anyasági támogatás-jellegű ellátások

Az anyasági támogatás-típusú pénzbeli családtámogatások célja, hogy egyösszegű ellátásban részesítsék az anyákat a szülést közvetlenül követő időszakban, annak érdekében, hogy a gyermekvállalásnál jelentkező közvetlen terheket (pl. ruházat, felszerelések, tápszer és vitaminok) mérsékeljék.

A lengyel anyasági támogatást általában közvetlenül a gyermek megszületését követően egy összegben fizetik ki az anyáknak és a gyermek 12 hónapos koráig lehet kérelmezni. A 2006-ban bevezetett anyasági támogatás jelenleg jövedelemtesztelt Lengyelországban (2012 óta), tehát csak az alacsonyjövedelmű családok számára elérhető. A támogatás összege 1000 zlotyi (222 euró). Csehországban az egyszeri anyasági támogatás (*Porodné*) azoknak a családoknak elérhető, akik jövedelme nem haladja meg a korábban említett családi minimumjövedelem 2,7-szeresét. A támogatás érdekessége, hogy csak az első és második gyermek után folyósítják, a további gyerekek után nem elérhető. A támogatás összege 13 000 cseh korona (481 euró) az első és 10 000 korona (370 euró) a második gyermek esetén. Csehországban 2016-ban 22 151 gyermek után fizettek ki anyasági támogatást. (MISSOC 2016)

A szlovák anyasági támogatás (*Prispevok pri narodeni dietata*) csak a társadalombiztosítási jogviszonnyal rendelkező anyáknak (kivételes esetben apáknak) jár. Azok az anyák, akik második, vagy harmadik gyermeküket szülik, vagy ikreknek adnak életet, 2007-től magasabb összegben részesülnek, ennek megfelelően a támogatás értéke az első és a második gyermek után 830 euró, a további gyerekek után pedig további 151 euró jár (ikertestvér után plusz 76 euró). A támogatást a gyermek születését követő 6 hónapon belül lehet kérni. A hazai anyasági támogatás a gyermek születését követően megállapított egyszeri juttatás, melynek célja a születéskor felmerülő azonnali kiadások támogatása. Szlovákiában 2016-ban 44 484 gyermek után fizettek anyasági támogatást. A magyar modellben megfigyelhetünk egy többi országnál nem tapasztalható viselkedési feltételt is, amely szerint csak azok az anyák részesülhetnek az ellátásban, akik a szülést megelőzően legalább négy alkalommal részt vettek terhes gondozáson. A támogatás összege Magyarországon a nyugdíjminimum 225 százaléka, ikrek ese-

tén pedig annak háromszorosa. Ennek megfelelően az egyszeri ellátás alapösszege 2017-ben 64 125 forint (205 euró). Anyasági támogatást 2016-ban 88 242 esetben fizettek ki gyermekes családoknak (KSH 2015).

3. táblázat: Az anyasági támogatás adatai országonként

Ország	Feltételek	Támogatás értéke	Igénybevevők (fő)
Csehország	jövedelemteszt	481 euró	22 151
Magyarország	nincs	205 euró	88 242
Lengyelország	jövedelemteszt	222 euró	117 480
Szlovákia	társadalombiztosítás	830 euró	44 484

Forrás: MISSOC 2016, KSH 2016, Eurostat 2016.

Az anyasági támogatások a többi ellátás-típustól eltérően, támogatási rendszereiket, jogosultsági feltételeiket és összegüket tekintve is meglehetősen különbözőek a V4 országok viszonylatában. Csehország és Lengyelország jövedelemtesztelthez köti a támogatások kifizetését, Szlovákiában pedig csak a társadalombiztosítási jogviszonnyal rendelkező anyák részesülnek a transzferből. Részben ennek köszönhetően a szlovák anyasági támogatás összege (830 euró) jóval magasabb a többinél. A támogatás összege Magyarországon a legalacsonyabb (205 euró), itt azonban minden anya megkapja azt alanyi jogon.

Gyermekgondozást segítő ellátások

Lengyelországban a gyermekgondozást segítő ellátás (*Dodatek wychowawczy*) feltétele, hogy a jogosult szülők a gyermek megszületése előtt legalább 6 hónapot dolgozzanak. A gyermekkel két évig lehet otthon maradni (ikrekkel három évig, fogyatékkal élő gyermekkel pedig hat évig) a gyermekgondozást segítő ellátás igénybe vétele mellett. A támogatás havi összege 400 zlotyi, ami megközelítőleg 94 eurónak felel meg.⁶ Az ellátásnak jövedelmi feltétele is van, mégpedig az, hogy a jogosultságot megelőző egy évben a család egy főre eső jövedelme nem lehet több az átlagbér 25 százalékánál. Gyermekgondozást segítő ellátást 420 170 gyermek után vettek igénybe 2016-ban. (MISSOC 2016) A cseh gyermekgondozást segítő ellátás (*Rodicovsky prispevek*) egy központi költségvetésből finanszírozott jövedelemtesztelt családtámogatási forma, amely működését tekintve meglehetősen eltér a többi országban tapasztalt hasonló transzferektől. A támogatás mellett nem, vagy csak nagyon korlátozott időtartamban lehet munkát vállalni. A támogatás folyósításának maximális ideje a (több gyermek esetén a legkisebb) gyermek negyedik születésnapja. A gyermeknevelési segély összegét

⁶ <https://www.mops.katowice.pl/node/218> (letöltés 2017. 09. 11.)

a szülő korábbi keresetéből számítják ki a táppénzszámításnál is alkalmazott módon, egy referenciaösszeg hányadában megállapítva. Ez egy meglehetősen bonyolult számítási folyamat, amelynek lényege, hogy a teljes négy éves jogosultsági időszakra egy legfeljebb 220 000 cseh koronás (8 075 euró) finanszírozási keret lehet igénybe venni, amely arányos jutatásait havonta fizetik ki. A támogatás igénybe vétele érdekében legalább az egyik szülőnek társadalombiztosítási jogviszonnyal kell rendelkeznie. Ha az anya 4 évnél rövidebb ideig szeretne otthon maradni gyermekével, akkor az ellátás havi összege is időarányosan magasabb. Az igénybevétel módját, a fizetése összegeit és az otthonmaradás tervezett időtartamát 3 havonta lehet változtatni és ezzel a támogatási csomagokat újrakalkulálni. Ha az anya nem nyújt be speciális „lehívási” koncepciót a támogatás összegére és az otthon töltött évekre vonatkozóan, akkor egy állam által optimalizált csomagban részesül, amely a gyermek 10 hónapos koráig 7 600 koronás (481 euró) támogatásban, ezt követően pedig 3600 koronás (141 euró) támogatásban részesíti a családot.⁷ A két évnél fiatalabb gyermek a támogatás folyósítása mellett is járhat bölcsődébe, de nem teljes időben.

Szlovákiában a gyermekgondozást segítő ellátás (*Rodičovský príspevok*) a gyermek három éves koráig jár, esetenként azonban hat éves korig is folyósítható (pl. fogyatékoság), összege pedig nem függ a család jövedelmétől. Ha az anya egyszerre jogosult gyermekgondozási díjra és a társadalombiztosításból finanszírozott csecsemőgondozási díjra, akkor a magasabb összegű ellátást veheti igénybe, de egyszerre csak az egyiket. A gyermekgondozást segítő ellátás havi összege egységesen 203 euró, ikrek esetén pedig ezt az összeget további 50 euróval egészítik ki. A magyarországi gyermekgondozást segítő ellátás (korábbi nevén gyermekgondozási segély) egy minden három évesnél fiatalabb gyermek szülőjét megillető univerzális ellátás, amely nem függ a szülők társadalombiztosítási jogviszonyától és korábbi jövedelmétől. Azok az anyák, akik korábban biztosítottak voltak és így a rendszeresen magasabb összegű gyermekgondozási díjra voltak joga-

sultak, a gyermek két éves kora után még egy évig igénybe vehetik a gyermekgondozást segítő ellátást. Azok az anyák pedig, akik nem rendelkeznek társadalombiztosítási jogviszonnyal, a gyermek születését követően három évig részesülhetnek gyermekgondozást segítő ellátásban. A támogatás összege megegyezik a nyugdíjminimum összegével, ami 2017-ben 28 500 forint (91 euró).

A gyermekgondozást segítő ellátás finanszírozásában, jogosultsági feltételeiben és összegében ugyancsak jelentős országokénti eltéréseket figyelhetünk meg. Csehországban az ellátás társadalombiztosítási jogviszonyhoz kötött és a szülők meglehetősen nagy szabadságot élveznek a támogatási konstrukciók összeállításánál. Lengyelország jövedelemteszthez köti a kifizetéseket, így csak a szociálisan rászoruló csoportoknak elérhető a támogatás. Magyarországon és Szlovákiában a gyermekgondozást segítő ellátás univerzális transzfer, minden 3 év alatti kisgyermeket nevelő család részesülhet belőle. A folyósítás ideje Csehországban a legmagasabb (4 év) és Lengyelországban a legalacsonyabb (2 év). A támogatások havi összege meglehetősen eltérő képet mutat, Szlovákiában és Csehországban jóval magasabb összegeket láthatunk, mint Lengyelország és Magyarország esetén. Az igazsághoz azonban feltétlenül hozzátartozik, hogy a magyarországi (ezen íráson belül nem részletezett) GYED rendszer jóval magasabb színvonalú ellátást biztosít a társadalombiztosítási jogviszonnyal rendelkező kisgyermekes családoknak, mint a gyermekgondozást segítő ellátás. Lengyelországban pedig a Család 500+ program keretein belül kapnak igen jelentős (több, mint 100 eurónak megfelelő) további támogatást a gyermekes családok, amely a gyermekgondozást segítő ellátás mellett is igénybe vehető.

Záró megjegyzés

Jelen tanulmány célja volt a visegrádi országok családtámogatási rendszereinek rövid bemutatása, majd egyes családtámogatások (családi pótlék, csecsemőgondozási díj, gyermekgondozást segítő ellátás, anyasági támogatás) részletesebb ábrázolása. Az írásban bemutatott négy támoga-

4. táblázat: A gyermekgondozást segítő ellátás adatai országonként

Ország	Feltételek	Folyósítás ideje	Támogatás havi értéke	Igénybevevők (fő)
Csehország	társadalombiztosítás	4 év	168 euró	277 342
Magyarország	nincs	3 év	91 euró	163 375
Lengyelország	jövedelemteszt	2 év	94 euró	420 170
Szlovákia	nincs	3 év	203 euró	139 199

Forrás: MISSOC 2016, KSH 2016, Eurostat 2016.

⁷ <http://www.pcnize.cz/kalkulacky/rodicovsky-prispevek> (letöltés: 2017. 09. 03.)

tási forma azért került kiválasztásra a számos egyéb családtámogatás közül, mert ezek mind a négy vizsgált országban megtalálhatóak, így működésük, folyamataik és legfrissebb adataik egymással összevethetők. Azon ellátások esetén, ahol a vizsgált támogatás kiegészítő, annak értékét növelő párhuzamos, vagy alternatív transzferek is léteznek (pl. a lengyel családi pótlék mellett működő Család 500+ program, vagy a hazai gyermekgondozást segítő ellátás alternatívájaként működő gyermekgondozási díj), igyekeztünk jelölni ezek meglétét és hatását az eredeti transzferre, azonban az említett támogatások részletes elemzésére nem térünk ki ebben az írásban.

Összefoglalás

Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Csehország egymáshoz hasonló földrajzi adottságai, történelmi hagyományai, gazdasági lehetőségei és társadalmi értékrendszere következtében egymáshoz hasonló jóléti rendszereket épített ki a rendszerváltást követő években (Inglot 2008, Haggard és Kaufman 2008). A V4-ek családpolitikái tekintetében is számos egymáshoz meglehetősen hasonló intézkedéscsomagot és felhasználói csoport-specifikus transzferet találhatunk. A családtámogatási rendszerek 2010 utáni újragondolását szükségessé teszik a visegrádi országok EU-s összehasonlításban is rendkívül alacsony termékenységi mutatói, illetve a rendszerváltás előtti évektől jóval elmaradó, a termelékenység javítását hátráltató alacsony női foglalkoztatási ráta. Az állami családtámogatások széleskörű eszköztárához sorolható koragyermekkorai szolgáltatások, adókedvezmények és célzott családtámogatások közül írásunkban az utóbbi kategóriával foglalkoztunk a MISSOC 2016-os adatbázisának és egyéb adatforrások felhasználásával.

A családi pótlék jellegű ellátások tekintetében Csehország és Lengyelország jövedelemtesztelt, Szlovákia és Magyarország pedig univerzális támogatásokat alkalmaz. Utóbbi két ország ugyanakkor iskoláztatási feltételhez köti a támogatások kifizetését. A családi pótlék összege Magyarországon jóval magasabb, mint a másik három országban. Az igénybevevők számáról elmondható, hogy az univerzális transzferet működtető Magyarországon és Szlovákiában a célcsoport közel 100 százalékához eljut az ellátás, a selektív támogatást alkalmazó Csehország és Lengyelország esetén az érintett korosztály harmada, illetve negyede jogosult családi pótlékra. A csecsemőgondozási díj kifizetése mind a négy országban társadalombiztosítási jogviszonyhoz kötött. A támogatások folyósítási ideje meglehetősen eltérő, 20 (Lengyelország) és 34 hét (Szlovákia) között váltakozik. A támogatás összege a korábbi átlagbér 70 százaléka Csehországban, Szlovákiában és Magyarországon, Lengyelországban pedig annak teljes összege.

Az egyösszegű anyasági támogatás-típusú ellátások jogosultsági kategóriáiban igen nagy különbségek mutatkoznak országoként. Csehországban és Lengyelországban társadalombiztosítási hozzájáruláshoz kötött ez az ellátási forma, Magyarországon univerzális, Lengyelországban pedig jövedelemtesztelhez kötik. A kifizetett összegek ugyancsak eltérőek, Szlovákia és Csehország jóval magasabb értékű anyasági támogatásokat fizet, mint Magyarország és Lengyelország. Igaz, Magyarországon csaknem minden kismama megkapja ezt a transzferet. A gyermekgondozást segítő ellátásoknál országoként ugyancsak eltérő feltétel-rendszereket találhatunk. Magyarországon és Szlovákiában univerzális ellátásként működnek ezek a támogatások, Csehországban társadalombiztosítási jogviszony szükséges a jogosultsághoz, Lengyelországban pedig csak a legrászorultabbak részesülnek belőle. A folyósítás ideje 2 (Lengyelország) és 4 év (Csehország) között váltakozik. Érdemes megemlíteni a cseh rendszert, ahol egy több mint 8 ezer eurónak megfelelő értékű pénzmennyiséget oszthatnak el a támogatott családok a 4 éves (vagy annál rövidebb) időtartamra, amelynek összege arányosan növekszik, ha az anya hamarabb visszatér a munkaerőpiacra.

Felhasznált irodalom

- Deacon, B. – Hulse, M. – Stubs, P. (2012): A nemzetközi szervezetek szociálpolitikája, in: Nyilas Mihály (szerk.): *Globális szociálpolitika*. ELTE, Budapest, pp. 136-170.
- Esping Andersen, Gösta (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press, Princeton
- Esping-Andersen, Gösta (2006): Ismét a jó társadalom felé, *Esély* 2006/6, pp. 3-27.
- Eurostat (2017a): Fertility rates by age, FoFrrás: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_frate&lang=en (letöltés: 2017. szeptember 25.)
- Eurostat (2017b): Employment rate by sex (%), Forrás: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?table=table&plugin=1&pcode=tesem010&language=en> (letöltés: 2017. szeptember 25.)
- Ferge Zsuzsa (2000): *Elszabaduló egyenlőtlenségek*, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest
- Ferge Zsuzsa (2006) „...Mindig más történik: a jóléti állam lehetséges jövedelmi képei Magyarországon 2015-ig.” in: Tausz Katalin szerk. *A társadalmi kohézió erősítése*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, pp. 54-67.
- Friedman E., Kriglerová E., Herczog M. és Surdu L. (2009): Assessing Conditional Cash Transfers as a Tool for Reducing the Gap in Educational Outcomes between Roma and Non-Roma, Roma Education Fund, Budapest
- Haggard, Stephan – Robert F. Kaufman (2008): *Development, Democracy, and Welfare States: Latin America, East Asia, and Eastern Europe*. Princeton University Press, New Jersey
- Inglot, Tomasz (2008): *Welfare States in East Central Europe 1919-2004*. Cambridge University Press, Cambridge
- Kertesi Gábor – Kézdi Gábor (2012): Az óvodáztatási támogatásról. Egy feltételekhez kötött készpénz-támogatási program értékelése, *Közgazdasági Szemle*, LIX. évf. október, pp. 1045-1085.
- Kornai János (2012): *A szocialista rendszer*, Pesti Kalligram Kft, Budapest
- KSH (2012): Kisgyermek napközbeni ellátása, forrás: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xfrp/statutukor/kisgyermnapkozbeni/kisgyermnapkozbeni.pdf>
- KSH (2015): A családtámogatási és gyermekgondozási ellátások, forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evvesi_fsp006.html (2017. 09. 03.)

- Lantai Csilla, dr. (2011): Iskoláztatási támogatás a gyermekvédelem rendszerében, PPT bemutató, NEFMI, Gyermekvédelmi és Gyámügyi Főosztály, Budapest
- Leitner, Sigrid (2003): Varieties of Familialism: The caring function of the family in comparative perspective, *European Societies* 5 (4), Routledge, pp. 353-375.
- MISSOC (2016): Missoc comparative tables on family benefits, Forrás: <http://www.missoc.org/INFORMATIONBASE/COMPARATIVETABLES/MISSOCDATABASE/comparativeTableSearch.jsp> (leröltés: 2017. szeptember 25.)
- Sowa, Agnieszka (2016): „Family 500+”: A new family income-supporting benefit in Poland, ESPN Flash Report No. 45.
- Szikra Dorottya (2009): A szociálpolitika másik arca, *Élet és Irodalom*, LII. évf. 15. szám
- Szikra Dorottya – Dorota Szeleva (2010): Do Central and Eastern European countries fit the „Western” picture? The example of family policies in Hungary and Poland. in: Christina Klenner – Simone Leiber (szerk.): *Welfare States and Gender Inequality in Central and Eastern Europe. Continuity and Post-socialist Transformation in the EU Member States*, European Trade Union Institute (ETUI), Brussels, pp. 81-117.
- Surányi Éva – Danis Ildikó – Herczog Mária – Posch Eszter (2010): A családpolitika eszköztrendszere és hazai gyakorlata, in: Surányi É. – Danis I. – Herczog M. (szerk.): *Családpolitika más-más szemmel*, Gazdasági és Szociális Tanács, Budapest
- Tárkányi Ákos (1998): Európai családpolitikák: a magyar családpolitika története, KSH-NKI <http://hexa.hcb.hu/meh/eucsp.htm#csaladi> (2017. szeptember 8.)
- Temesváry Zsolt (2012): Magasan képzett fiatalok gyermekvállaláshoz és házasságkötéshez kapcsolódó attitűdjei, *Kapocs* XI. évf. 3. szám, 8-20.
- Tomka Béla (2015): *Szociálpolitika*, Fejlődés, formák, összehasonlítások, Osiris, Budapest
- Világbank (1992): Hungary - Reform of Social Policy and Expenditures, A World Bank Country Study, The World Bank, Washington D.C.
- Világbank (1995): Hungary - Structural Reforms for Sustainable Growth, A World Bank Country Study, The World Bank, Washington D.C.
- Világbank (1998): Loan Agreement on the „Social Protection Structural Adjustment Loan” between Republic of Bulgaria and International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank 20. November 1998